

HET LAATSTE OORDEEL

2 juni 1972

Goedenavond, vrienden.

Wij zijn niet alwetend of onfeilbaar, maar toch dien ik heden voor u een onderwerp naar eigen keuze te behandelen. Hebt u een voorstel?

HET LAATSTE OORDEEL

Het laatste oordeel is een denkbeeld dat wij eigenlijk danken aan de verwachtingen van de vroege christenen die geloofden dat het met de wereld nu wel snel ten einde zou gaan. Zij meende te leven in de tijden waarin de ruiters nog over de wereld zouden gaan. Voor hen was de Apocalyps geen profetie voor alle tijden geweest. Voor hen was dit werkelijk een profetie die op de nabije toekomst betrekking had. Op grond van deze voorspelling stelt men zich nog heden voor dat er een dag zal zijn waarop de Zoon des Mensen naar de aarde terug zal keren om daar - gezeten op een wolk - te oordelen over de levenden en de doden. Overigens een moeilijke zaak, vooral dit oordelen over de doden. Want zoals u wel zult weten: van de doden niets dan goeds - tenzij het politici zijn. En wat de levenden betreft: ook hier is het moeilijk over hen allen rechtvaardig, juist en snel te oordelen.

Men dacht, dat Jezus terug zou komen gezeten op een wolk. Een voorstelling die onvermijdelijk herinnert aan het oude godengeloof van vele volkeren. Toch is het gebruiken van dit beeld wel begrijpelijk, indien men beseft dat volgens de verhalen bv. Zeus op een wolk over het land reisde, terwijl ook van andere goden gezegd werd dat zij in of op wolken rond de wereld trokken. De basis van dit beeld is het dus begrijpelijk en in zijn bron te aanvaarden. Maar wanneer wij even verder zien dan een blind geloof pleegt toe te staan, blijkt dat het merendeel van de gebruikte beelden in de Apocalyps eveneens uit andere - heidense - mythologieën stamt. Dit maakt het vraagwaardig of er dan wel letterlijk volgens deze profetie een laatste oordeel zal zijn.

Ik vraag mij trouwens af waarom men dit laatste oordeel zo belangrijk acht. Voortdurend wordt er immers een oordeel gesproken over deze wereld. De gehele wereld is gevangen in iets wat men kent als de wet van oorzaak en gevolg. Wanneer je iets doet, veroorzaak je daarmee weer andere ontwikkelingen, of je dit nu wilt of niet. Vaak weet je niet eens wat je feitelijk doet en veroorzaakt, maar de gevolgen zijn daarom niet minder verschrikkelijk. Iets wat de milieu-vervuilers op een gegeven ogenblik nog wel eens zouden kunnen ervaren. Het gebeuren zelf omvat volgens mij een voortdurend oordeel. Het is voor mij zeker dat God een werkelijke persoonlijkheid is, ook al wordt deze niet, zoals de druïden en de Egyptenaren het zo mooi stelden, gepersonifieerd in de zon. Er is trouwens een tijd geweest dat zelfs de joden de zon zagen als het zichtbare symbool van een onzichtbare godheid.

Gaat men echter verder dan dit, stelt men dat God altijd en overal tegenwoordig is, alomvattend ook, dan kan er volgens mij zelfs geen laatste oordeel bestaan, tenzij daarin God zou oordelen over zichzelf. God immers houdt volgens het geloof van de mensen alle dingen in stand, God maakt alle dingen mogelijk? Dan kan er geen oordeel zijn dat gesproken wordt vanuit een bepaald standpunt en tegenover een beperkt deel van het geheel. Het oordeel zou voor de mens dan hoogstens kunnen bestaan uit de mogelijkheid voor zich het contact met en de harmonie met God al dan niet bewust te aanvaarden en te beleven.

Voor degenen die dit onderwerp stelden, is deze verklaring van mijn denkwijze en gevoelens mogelijk een teleurstelling. Want er zijn op de wereld heel wat mensen die zich juist aan dit laatste oordeel vastklampen, menende dat alleen dit de uiteindelijke rechtvaardiging zal betekenen van alles wat zij op de wereld hebben gedaan en zijn geweest. Ik kan het deze denkwijze overigens niet kwalijk nemen: wanneer je het gevoel hebt dat alle pogen op de wereld doodloopt, dat je niets werkelijk bereikt of betekent, is het altijd weer aangenaam te kunnen denken: ik word met mislukkingen en lijden beproefd en daarom ben ik uitverkoren. Zelfs wanneer ik voorlopig mijn gelijk niet krijgen kan, zo zal er toch eens een laatste oordeel zijn waarbij de bokken van de schapen gescheiden zullen worden. Dan komt mijn ogenblik: terwijl anderen die meer succes hadden op de wereld of meer geluk dan met de bokken het duister in moeten gaan, zal ik blattende met de wollige kudden, intrekken in het beloofde land.

Mogelijk klinkt u dit alles wat bitter en a-religieus in de oren. Maar als je even doordenkt en ziet hoe bv. de Apocalyps en alles wat er bij te pas komt - de mens die daarin gelooft belast met onredelijke angsten, en ziet hoe hierdoor een door bepaalde groepen geëxploiteerde dwang uit het onredelijke wordt geschapen, een wereldverwerping aan de ene kant die anderzijds toch weer vaak ontaardt in een wereldaanbidding - lijkt het moeilijk een voortdurend zich hiermee bezighouden en verkondigen hiervan als onvermijdelijke waarheid goed te praten.

Zeker: Dit alles stamt uit een tijd dat de mensen anders waren en dachten. De formuleringen en symbolen stammen uit een tijd, waarin de mens zichzelf zag als middelpunt van het Al als een wezen dat dagelijks door goden geobserveerd en geregeerd werd. De mens van toen leefde omringd door het onbekende. De bliksem was een god en wanneer de aarde beefde was dit het gevolg van een te hard smeden in Vulcanus smidse. Reisde men over land, dat waren bij bronnen Undinen om de mannen te verleiden, terwijl saters loerden in het halfduister om de vrouwen door de wouden te kunnen achtervolgen. Voor de mens van toen was dit alles aanvaardbaar. Maar de mens van vandaag is anders. De mens van vandaag is ontlast van een groot deel althans van de verkeerde voorstellingen en begrippen omtrent de natuur en kan zich dus niet meer werkelijk gelovig wenden tot wezens die in feite niets anders waren dan een symbolische voorstelling van de krachten der natuur.

O, volgens mij is de natuur uit de aard der zaak bezielde, terwijl in de natuur vele krachten schuilgaan die zich aan het menselijke kenvermogen onttrekken, maar wel responderen zowel op zuiver stoffelijke tendensen als op andere invloeden. Heden weet men meer dan vroeger, beseft vaak de gewone mens reeds dat bv. zonnevlekken de oorzaak kunnen zijn van veranderingen in het klimaat van tijdelijke aard, zowel als zij storingen kunnen veroorzaken van meer elektrische aard, magnetische storingen veroorzaken en zo dus ingrijpen in wat men toch de eigen aura van de aarde zou kunnen noemen. Bijna elk kind weet in deze dagen waarom een schip drijft, of waarom een kompas het mogelijk maakt voortdurend de richting noord aan te geven. Er zijn heel wat kleine onbegrijpelijkheden opgelost, heel wat problemen overwonnen. Ook de mens van heden staat nog tegenover de raadselen van de hemel, dat is waar. Maar zelfs daar is hij reeds, zij het een vliegepoepje, ver doorgedrongen. Mensen zijn naar de maan gereisd en binnen korte tijd hoopt de mens binnen het zonnestelsel nog verdere verkenningen uit te voeren.

Deze moderne mens heeft volgens mij geen werkelijk begrip meer voor de symboliek en mystiek waarmee de mens van vroeger zijn wereld en zijn leven voor zich aanvaardbaar maakte. Daarom heeft men ook veel minder begrip voor bv. getallensymboliek of voor de beelden die men eens gebruikte om bepaalde zeer complexe, maar in feite toch menselijke zaken en gevoelens weer te geven. Toch komt ook in deze dagen een mens met zijn geloof maar al te vaak te staan tegenover een wereld die hij niet aankan. Dan is hij niet tevreden met zichzelf, hij is bang voor het onbekende en ontevreden met zijn leven. Juist dan grijpt hij terug naar de oude mystiek, de oude beelden en vooral vaak naar het denkbeeld dat er eens een uiteindelijke rechtvaardiging zal zijn, een dag waarop hij in zal gaan tot een hemelse zaligheid, terwijl al zijn vijanden en allen die anders dachten dan hij, in zullen moeten gaan in de lagere regionen, waar gekerm is, geweent en knarsing der tanden.

Dit alles is begrijpelijk en het fanatisme waarmee men dergelijke beelden aanhangt, is ook psychologisch verklaarbaar. Realistisch is een dergelijk denkwijze, een dergelijk geloof echter volgens mij niet. U leeft vandaag. Alles wat u doet velt een oordeel over u, want het bepaalt uw verdere relatie met de wereld waarin u leeft. Wat u heden bent, maakt uit wat voor u uw wereld morgen zal zijn en omschrijft reeds nu in feite wat u morgen zult kunnen beleven en welke belevingen voor u onmogelijk zijn geworden.

Je oordeelt door je daden en gedachten in feite voortdurend over jezelf. Er is volgens mij geen God die als een rechter voortdurend apodictische uitspraken doet, een God die als een absoluut tiran verwerpt of aanvaardt. Er is alleen maar een wereld, een Al, dat geregeerd wordt door wetten. Natuurwetten. Juist in deze werkelijk constateerbare wereld is een laatste oordeel moeilijk denkbaar. Want zelfs wanneer de aarde in een laatste glorieuze brand ten onder gaat, zal het leven en het Al voortbestaan. Het denkbeeld dat alles daarmee dan ten einde is, terwijl een klein aantal uitverkoren zielen naar de koele hemel mogen gaan, zal volgens mij een illusie blijken te zijn.

Men dacht in de tijd dat de Apocalyps geschreven werd, dat de wereld na hoogstens 300 jaren geheel zou zijn ingegaan in het duizendjarige rijk. Wat betekent, dat, zo dit geloof waar zou zijn, reeds tijdens de middeleeuwen het einde der wereld zou moeten zijn aangebroken. De verwachting dat nu het einde der tijden is gekomen, treffen wij trouwens overal en voortdurend weer onder de mensen aan. Altijd weer zijn er mensen die voor hun voorspelling van het nabije einde een reeks van argumenten weten aan te voeren. Of dergelijke argumenten ook redelijk zijn, interesseert hun volgelingen gemeenlijk minder. Zij gaan erin op, maar gelijktijdig geloven zij gered te worden uit de algehele ondergang. Want zelfs de mens die een einde van deze, voor hem minder aanvaardbare wereld wenst, en daarin gelooft, kan dit einde voor zich niet zomaar zonder meer aanvaarden.

In de leer moet dus een voortzetting van het bestaan voor die mens gesteld worden en wat meer is, er moet een voortzetting ingesteld worden voor zijn zelfrechtvaardiging, een bevrediging beloofd worden van zijn soms niet erkende, maar in wezen toch steeds aanwezige behoefte op de rest van de wereld zijn gram te kunnen halen. Het laatste oordeel betekent voor velen in feite een laatste overwinning op allen die anders zijn, denken, of leven. Vandaar dat sommige mensen zich dit einde voorstellen als het begin van een hel vol communisten en een hemel vol goede christenen en democraten. In bepaalde gevallen wil de mens zelfs van zijn aansprakelijkheid voor zijn eigen daden af. Dan stelt hij dat het natuurlijk wel belangrijk is dat je als christen bent gedoopt, maar dit was voorbestemd. Of je ook als christen hebt geleefd, doet kennelijk minder ter zake, want je bent nu eenmaal uitverkoren tot de zaligheid.

Steeds weer worden wij geconfronteerd met dezelfde uitvlucht: Er zijn, zo denkt men, in mijn leven vele dingen die ik niet kan verklaren of verantwoorden. Ik heb dingen gedaan waarvan ik wel weet dat zij verkeerd zouden zijn, maar ik wist niet hoe anders te handelen. Dus is er een predestinatie. Er is een voorbestemming, waaraan ik volledig geketend ben. Wat ik doe, doe ik niet werkelijk zelf, dat is reeds geschreven in de eeuwigheid. Ik ben desondanks uitverkoren want zo staat het geschreven en ik voel dat dit zo is. Maar die andere mens kan streven en werken wat hij wil, zo goed zijn als hij wil, maar hij komt uiteindelijk in de hel terecht, want zo staat het nu eenmaal van voor zijn geboorte reeds door God geschreven. Zichzelf beschouwen dergelijke mensen overigens altijd weer als voorbestemd tot de hemel. Het is gemakkelijk zo te redeneren en de onwerkelijkheid van een dergelijk geloof, een dergelijke denkwijze moet voor eenieder zonder meer duidelijk zijn, dunkt mij. Toch zijn het vooral dergelijke mensen die ons voorhouden wat het laatste oordeel betekenen zal en ons de onvermijdelijkheid daarvan steeds weer voor ogen willen stellen.

In het volgende wil ik niet spotten met iets heiligs doch alleen bepaalde zaken duidelijk maken. Men stelt zich voor dat een engel uit de hemel zal komen en de bazuin zal steken om op te roepen tot het laatste oordeel. Als deel van een geloof, waarbij zowel de juistheid van de stelling als het tegendeel daarvan onbewijsbaar blijft, wil ik dit desnoods nog aanvaarden.

Maar dan komt het: De mens zal stoffelijk opstaan met hetzelfde lichaam waarmee hij heeft geleefd. Rata tata, en het is opstaan geblazen voor alle doden van ongetelde eeuwen. Daar rijst er al een uit het graf. Maar hij verkeert in moeilijkheden. Zijn been is weg. Wie heeft zijn been? Dit been blijkt opgelost te zijn in de aarde, omgezet in voedsel dat opgenomen werd door planten die op hun beurt weer gegeten werden door een koe. Die koe is weer geconsumeerd door andere mensen en die hebben daaruit cellen gebouwd, die uiteindelijk mogelijk een darm vormden. Kun je als nieuw herrezen dode nu naar die anderen gaan en eisen: geef mij je darmen, want dat is mijn been? Lach niet zo hard om mijn voorbeeld. Want wanneer je gelooft in een lijfelijke opstanding van de doden op de dag des oordeels, dien je je er wel van bewust te zijn dat de werkelijke situatie nog heel wat dwazer zou worden.

Een opstanding van de mens waarbij hij herrijst in zijn oude stoffelijke vorm is in feite geheel onmogelijk. Bovendien: je bent doodgegaan, je hebt mogelijk geslapen of gedroomd, mogelijk heb je in de tussentijd in de sferen geleefd. Over de vraag, wat hier juist is, zullen wij niet strijden. Nu ontwaak je opeens weer in het leven. Maar de wereld is veranderd. Ontwaak je dan nog steeds als dezelfde mens, die eens gestorven is? Ben je dan nogwel hetzelfde bewustzijn, hetzelfde besef? Je staat opeens in een wereld die je toch geheel vreemd moet zijn, je bent omringd door vreemdelingen die in dezelfde situatie verkeren. Kun je dan opeens weer alles weten, heb je dan opeens het besef waardoor je in staat bent jezelf te kennen, de wereld te begrijpen en het oordeel, dat over je gesproken zal worden, te verwerken? Wanneer er dan iemand op je toekomt en zegt: daarheen voor het oordeel, daarna: schapen deze kant uit en bokken naar gene zijde, zo zul je niet beseffen wat er werkelijk aan de hand is, zelfs indien je eens gelovig was. Zeker heb je niet het gevoel dat je nu leeft in een wereld vol goddelijke liefde en rechtvaardigheid. Dat kunt u wel van mij aannemen.

Mogelijk is het niet al te netjes om het juist zo te stellen. Maar dat zijn nu eenmaal de consequenties die aan de gangbare opvattingen omtrent het laatste oordeel verbonden zijn. Verder stelt men zich voor dat - voorafgaande aan dit oordeel - er nog een laatste strijd zal zijn, een strijd tussen de krachten van Gog en Magog. Waarbij overigens moet worden opgemerkt, dat de denkbeelden omtrent deze beide machten eerder in de Perzische/Babylonische sfeer thuis behoren dan in de jodaisme of christelijke denkwereld. De laatste strijd tussen goed en kwaad, tussen licht en duister dus. Iets dergelijks vinden wij ook in het denken van de Germanen. In een bepaald dal zullen de geraamten, die natuurlijk juist voor dit deel van de strijd door alle eeuwen heen, tegen alle natuurwetten in geconserveerd zijn, uit de bodem oprijzen en opmarcheren. Al wat goed is zal dan strijden tegen al wat kwaad is. Dat er voor het einde van de wereld nog heel wat gevechten zal worden, is aannemelijk, want ook in deze dagen zien wij de mensen overal strijd leveren. Alleen weet je nooit wie nu het goede, wie het kwade vertegenwoordigt onder de betrokkenen.

Er zijn heel wat meer van dergelijke voorstellingen verbonden met de verwachting van het laatste oordeel. Maar moeten wij dit alles dan als een letterlijke werkelijkheid zien? Ik voor mij meen dat dit niet het geval is. Is dan misschien - het is maar een vraag - al hetgeen men omtrent dit laatste oordeel vertelt niet eerder een mythe, waarin zo hier en daar mogelijk wel werkelijke feiten verborgen zijn, maar waarin het geheel op een zodanig dramatische wijze is samengevoegd dat ten hoogste van een mystieke gelijkenis moet worden gesproken? In dat geval is de waarde voor iemand, die een letterlijke waarheid zoekt, niet veel groter voor dit verhaal dan voor de verhalen van 1001 nacht, waarin ook heel wat mystieke symbolen een rol spelen en soms complete inwijdingsverhalen in dramatische gelijkenissen worden verteld, zoals in het verhaal over Djafar en de rode vissen.

Wanneer het geheel van het verhaal geen letterlijke werkelijkheid kan zijn, moet het wel iets anders zijn. Maar wanneer het niet de realiteit weergeeft, kunnen wij onze voorstelling omtrent een laatste oordeel, of omtrent de letterlijke waarheid van alles wat in de Apocalyps vermeld is, niet meer handhaven. Dan moeten wij gaan zoeken naar de bedoeling van het geheel. En daarmee zijn wij in moeilijkheden. Want de wereld maakt steeds weer duidelijk dat het goede en het kwade niet naast elkaar kunnen bestaan en voortleven zonder dat er tussen hen iets gebeurt.

Zoals het ook niet mogelijk is, dat de ene mens kwaad en de andere mens goed is, zonder dat er hierdoor bij hen iets verandert. Want de goede mens zal de kwade mens beïnvloeden en omgekeerd.

De wereld van de mensen is ook geen wereld, waarin individuen zonder meer naast elkaar kunnen bestaan. Het is een oneindig intriquaat rasterwerk van intermenselijke relaties, van materiële condities en omstandigheden. Wanneer er dan zaken komen die aan je beheersing ontsnappen - en dat zijn er altijd weer heel wat - zo moet je toch stellen: ik kan nooit alleen staan. Een mens kan niet werkelijk en volledig alleen zijn en bewust verder leven. De mens is voor het geheel van zijn bestaan wel verantwoordelijk, maar gelijktijdig ook geheel afhankelijk van het oordeel en het antwoord dat hij op zich vanuit het leven en de wereld verkrijgt. Voor mij is het heel moeilijk mij iets als een laatste oordeel voor te stellen, waarbij al die samenhangen zonder meer terzijde worden geschoven. Het is mij ondenkbaar dat alle samenhangen, zelfs door goddelijke machten en krachten, zo ontward kunnen worden in een ogenblik, dat een ieder in staat is het oordeel dat over hem gesproken zou worden te beseffen en te begrijpen.

Ik geloof dat een God die rechtvaardig is niet zal veroordelen zonder dat de veroordeelde weet wat er aan de hand is. Mogelijk wordt u nu reeds duidelijk waar ik naar toe werk. Ik werk toe naar de aannemelijkheid van mijn stelling, dat het oordeel reeds begint op het ogenblik dat het leven begint. Op het ogenblik dat je geboren wordt op aarde, begin je ook reeds te sterven. Op het ogenblik dat het eerste licht ontstaat, omdat de eerste gedachte flitsend is uitgegaan en de eerste voorstelling vorm heeft gekregen, begint voor ons reeds het oordeel. Men stelt: God is eeuwig. Maar die eeuwigheid is voor mij geen oneindigheid van tijd. Het betekent eenvoudig: tijdloos. Voor een tijdloze God zijn alle dingen gelijktijdig. God overziet volgens mij voortdurend het geheel van zijn schepping. En indien wij mogen geloven wat in de bijbel staat geschreven, bezag Hij het werk Zijner handen en zag, dat het goed was. Voor mij betekent dit, dat God op dat ogenblik mede over het geheel van alle tijden en alle mogelijke ontwikkelingen een oordeel sprak. Want Hij heet toch alwetend te zijn? Dat wat de mensen een laatste oordeel noemen, zou zich dan gelijktijdig afspelen met het oordeel over bepaalde engelen die volgens het verhaal uit de hemel zouden zijn gevallen, omdat zij zich tegen God hadden verzet en Diens macht hadden willen usurperen. Dan valt voor mij het oordeel samen met het ontstaan van het eerste Woord, het eerste Licht, want in de eerste Vonk van Zijn lagen immers voor God redding en verdoemenis reeds opgesloten?

Indien God werkelijk almachtig, alwetend en eeuwig is, zo kan er voor Hem immers geen sprake zijn van een opeenvolging van ontwikkelingen. Voor Hem is er sprake van een enorm doek, geschilderd in minder dan een ogenblik, waarop alle tijd, alle mensen, alle mogelijkheden, het geheel van de kosmos is weergegeven. Slechts hij die zich langs het doek voortbeweegt, heeft de neiging te stellen, dat er iets werkelijk verandert. Zo zie ik het.

Daarom zeg ik: Indien u denkt aan een eerste of laatste oordeel, denk dan niet in termen van verleden en toekomst, denk niet aan een wereld die ontstaat, of ten gronde gaat - ofschoon deze dingen ongetwijfeld voor ons gebeuren. Besef dat in de termen van uw eigen begrip en op grond van hetgeen u vandaag doet. Uzelf oordeelt over uzelf en dat Al, waarin u vandaag opzettelijk en bewust faalt, een door uzelf gestelde veroordeling met zich brengt, een veroordeling die u nooit meer geheel en werkelijk ongedaan kunt maken. Ik geloof niet in de uiteindelijke scheidingen, waarbij een groot deel van de mensheid tot bokken wordt verklaard om vervolgens blatend voor altijd het duister in te gaan. Ik geloof wel in een God die eens alles tot zichzelf zal terugnemen, zoals hij het vanuit zichzelf heeft voortgebracht. Dit is een geloof, dat ik natuurlijk niet kan bewijzen.

Ik geloof verder niet dat een God die door zijn schepping aansprakelijk is voor het geheel van de daarin bestaande mogelijkheden, de gevolgen van zijn proefnemingen eeuwig en voortdurend zal mogen wreken op de proefdieren die hij eens in de doolhof die leven heet, heeft uitgezet. Wanneer men de intelligentie test van ratten, is het waarschijnlijk dat domme ratten vaak langer honger moeten lijden. Zijn de ratten intelligent, dan zal men de opstelling van het labrynt voortdurend veranderen.

Maar zal de geleerde een rat veroordelen, omdat het dier niet alles presteert dat als mogelijk gezien wordt? Geen wetenschapsmens zal aan het proefdier de mislukking van een experiment wreken. Is God dan minder bewust en rechtvaardig dan een wetenschapsmens? Dan zou hij voor mij geen God zijn.

Neen, vrienden, ondanks alle leringen en argumenten stel ik voor mij: indien er al een laatste oordeel wordt gesproken, zo duurt het oordeel zolang, als de schepping zelve en valt de uitspraak steeds weer vandaag, oordelende over het geheel van het verleden, fixerende wat de toekomst aan mogelijkheden bergt. Elk ogenblik weer wordt volgens mij een laatste oordeel gesproken over een voltooid verleden. Elke dag opnieuw worden volgens mij op grond van dit oordeel ook voor alle levenden nieuwe mogelijkheden kenbaar.

Maar wat dit oordeel zal zijn? Wij zouden uw wereld kunnen bezien en op grond van het verleden en de laatste ontwikkelingen daarover een oordeel kunnen vellen. Maar welk? Dat is moeilijk. De mensheid vecht voortdurend onderling. Maar moeten wij de mensen daarom veroordelen? Het lijkt mij moeilijk dit te doen daar die strijdlust de mens kennelijk is aangeboren en hen kentekent vanuit de vroegste geschiedenis, terwijl ook deze strijdlust kennelijk voornamelijk aansprakelijk is voor alles, wat de mensheid als ras op de wereld bereikt heeft. Oorlogen zie ik dan ook niet als rampen die buiten de mens zijn noden en mogelijkheden om, tot stand komen, maar eerder als een uiting van iets, wat in elke mens wel ergens leeft. De mens moet evolueren naar vrede, zo stelt men. Maar hij is kennelijk nog niet zo ver. Ik geloof niet dat je hem daarom mag veroordelen. Mogelijk kun je de bedoelingen beoordelen, die onoprechtheid van de bedoelingen vooral ook, waarmee oorlogen worden gevoerd en verklaard. Dit lijkt mij zelfs redelijk, daar het vooral het in zich overbodige bedrog is, de misleiding t.a.v. de werkelijke feiten, waaraan volkeren steeds weer ten onder gaan.

In uw wereld bestaat zeer veel misleiding, zowel zelfmisleiding als misleiding van anderen. Het lijkt mij dat hiervoor steeds weer een veroordeling wordt gesproken, duidelijk in de geschiedenis vastgelegd, want ik meen steeds weer tekenen te zien dat de grootste strijd van mensen wordt gevoerd om moeilijkheden te vermijden of te overwinnen die in wezen niet eens bestaan. De mens zal zijn eigen leugens moeten overwinnen, ook wanneer die leugens tijdelijk als z.g. concrete gegevens tellen en zelfs op begrotingen verschijnen.

Rassenverschillen bestaan ook. Er is wel degelijk een verschil in geaardheid en aanleg, waardoor de rassen zich van andere rassen onderscheiden. Eenieder die maar enige kennis van mensen heeft zal het steeds weer opvallen dat een Aziaat anders denkt en reageert dan een kleurling, beiden anders denken en reageren dan een blanke enz. Maar is omentwille van deze verschillen nu een mens van een bepaald ras meer of minder mens dan mensen van een ander ras? Ik geloof dat uw wereld zich zozeer is gaan richten op uiterlijkheden en gelijkvormigheid, dat zij daardoor niet meer in staat is achter de pluriformiteit van de verschijnselen de uniformiteit van leven te aanvaarden. Alle mensen leven. Als mensen. Zij zijn deel van het menselijke ras. Zij hebben daarom de rechten en de plichten van alle mensen. Wie dit ontkent maakt zich schuldig. Men heeft het echter ontkend. Vele van de problemen van deze tijd hoeven niet te bestaan, zeker niet in dit verband. Maar die problemen zijn er en zij zullen voor velen vaak onoverkomelijke moeilijkheden, strijd, leed en ellende brengen, voordat alles is opgelost. Dit is het oordeel, dat door het heden over de mens gesproken wordt.

De mens meent dat de wereld geheel zijn domein is, om dit te gebruiken of te misbruiken, zoals hij dit wenst. Hij heeft gedacht alles zonder meer aan zijn wil te kunnen onderwerpen, vanaf de infusoriën tot de bergen en de hemel. Maar reeds nu moet hij constateren dat dit niet geheel waar is, dat hij deel is van een evenwicht en, zo hij desnoods alleen door zijn aantal dit evenwicht dreigt te verstoren, hij er zorg voor zal moeten dragen dat het evenwicht op enigerlei wijze weer bereikt wordt. Dit alles heeft niet alleen maar iets te maken met milieuvervuiling, maar met het instandhouden van een ecologisch evenwicht. De mens meent steeds weer dat hij alles toch weer zal kunnen doen naar eigen belang en wil.

Hij zal daarvoor moeten betalen met tekorten op velerlei terrein, met moeilijkheden bij zijn ontwikkeling, met een haast onvermijdelijk worden van een algehele verandering in zijn maatschappij en een algehele ommekeer in zijn denkbeelden omtrent zich en een menswaardig leven. Dit oordeel is gesproken en wordt niet meer teruggenomen.

Elk ogenblik opnieuw is in wezen een laatste oordeel. Maar wanneer de wereld eens uitblust of misschien de instabiele ster, die zon wordt genoemd, tot nova wordt en daarmee in een vurige golf van gas alles verteert tot uiteindelijk ten hoogste enige sintels overblijven, is daarmee dan ook de geschiedenis van de aarde en de mensheid ten einde? Wanneer wij geloven in een ziel, een geest, is er voor de mensheid althans niets veranderd. Want het werkelijke, het belangrijke van de mensheid, bestaat verder. Daarom meen ik dat zelfs het einde van de aarde, dit einde van uw nu gekende wereld, geen feitelijk laatste oordeel kan betekenen. Wat een werkelijk einde van alle dingen betreft, kun je als mens of geest ten hoogste een hypothese opperen en dan kom je haast altijd weer bij de hindoes terecht, bij het denkbeeld dat ergens de onbekende Brahman, wanneer de schepper Brahma vermoeid geraakt, zijn schepping weer tot zich zal nemen, inademend en zo tot deel van zich makende de adem die hij eens heeft uitgeblazen. In dat geval zal alles terugkeren tot de onbekende bron, tot hernieuwde eenheid. Dan is er geen oordeel, maar alleen een terugvloeien in ongeuite eenheid van alles wat eens een geuite verscheidenheid scheen te zijn.

Het voorgaande moge u duidelijk maken dat ik slechts in een laatste oordeel geloof in de zin van "je kunt het verleden niet veranderen". Want het verleden is voor jou een erkende werkelijkheid, die mede in de eeuwigheid is gefixeerd. Hoogstens kun je op grond van een erkenning uit het verleden tot een nieuw besef komen, op grond waarvan de toekomst voor jou nieuwe en andere mogelijkheden bergt. Daarom stel ik dat elk ogenblik weer voor de mens een laatste oordeel wordt geveld, ook zonder dat daarbij dood en verderf te pas komen. Ik kan echter niet geloven in een laatste oordeel zoals dit door velen verkondigd wordt: Een laatste vergadering van alles wat ooit geleefd heeft, terwijl engelen de bazuin steken en de christenen een 'hosanna' of een 'stille nacht, heilige nacht' aanheffen, terwijl alle anderen wegvlugten naar een wereld van smart, terwijl duivelse beulen hen achtervolgen. Want ik geloof in een waarlijk rechtvaardige God. Ik geloof in een kosmische God. Ik geloof in een God die alles in stand houdt en, zo Hij zichzelf niet haat, doch zichzelf aanvaardt, daarbij ook zichzelf en alles wat is, zal moeten aanvaarden. Zelfs aan het einde der tijden.

Daarmede heb ik mijn visie omtrent dit onderwerp bekend gemaakt. Zo u verdere toelichting noodzakelijk acht of tegenwerpingen wilt maken, kunt u uw gang gaan.

Vraag: Is er ooit een mogelijkheid geweest om na te gaan, waarom dit alles geschapen is?

Antwoord: Neen, dit is niet na te gaan. Maar mag ik u een tegenvraag stellen? Heeft men ooit met zekerheid na kunnen gaan, waarom een dromer droomt? Waarom hij droomt, wat hij droomt? Indien wij de reden voor de schepping willen kennen, dienen wij het wezen, de psychologie van God te kennen. Dan moeten wij alles kunnen ontleden, dan moeten wij met zekerheid weten wat de wetten van de natuur en de wetten van de kosmos zijn. Dan moeten wij niet slechts weten hoe stoffelijk leven te scheppen - halfleven heeft de mens reeds geschapen - maar wij zullen ook met zekerheid moeten weten wat intellect is, wat geest is, hoe deze zaken tot stand komen, wat kosmische beïnvloedingen zijn. En zelfs indien wij dit alles weten, staan wij eerst aan het begin van een mogelijkheid een antwoord op uw vraag te vinden.

Voor wij tot dit onderwerp besloten werd mij aangeboden te spreken over "Achter de sluier van het Goddelijke Licht". Dit stelt, dat ik dus God volledig moet kennen. Zonder dit zou ik immers niet met zekerheid kunnen weten wat er achter die beleefbare, maar niet omschrijfbaar sluier ligt. In dat geval zou ik niet slechts de emotie van het Licht ondergaan, maar ook het wezen daarvan weer kunnen geven. Dit kan ik echter niet. Hoe kan ik dan weergeven wat God motiveert, hoe kan ik dan ook maar bij benadering zeggen, wat God is? God kan wel een amoebe zijn, drijvende in een oceaan van het niet, maar in zich dragende de partikels die wij sterren en planeten noemen.

Misschien is de gehele wereld waarop wij zo trots zijn alleen maar een deeltje van een excrement, ontstaan terwijl de amoebe zijn voedsel verteert. Wij weten dit niet. Ik denk het niet, ik geloof het ook niet. Maar ook dit is mogelijk. Alle denkbeelden zijn mogelijk en al het denkbare zal ergens te enigerlei tijd wel in de waarheid bestaan. Maar ik kan uw vraag niet beantwoorden, omdat ik ben, wat ik ben.

Het enige antwoord dat wij in dergelijke gevallen zouden menen te kunnen geven, blijkt altijd weer betrekking op onszelf te hebben. Ik kan u zeggen wat mij er toe brengt nu tot u te spreken en kan u zelfs mogelijk duidelijk maken wat mij vanuit een stoffelijk leven gebracht heeft tot juist deze vorm van geestelijk bestaan. Ook de beweegredenen van mensen kan ik voor u ontleden en met enig geluk kan ik u zelfs iets duidelijk maken omtrent het leven van planeten en sterren. Mogelijk kan ik zelfs iets begrijpelijk maken omtrent de wetten van beweging die volgens mij de ruimte beheersen. Maar met dit alles weet ik niets omtrent de kracht die het Al voortbrengt. Hoogstens kan ik zeggen, dat dit alles deel is van die alomvattende kracht en daarin functioneel is. Maar het waarom en hoe weet ik niet.

Vraag: Zijn er nog veel mensen die in deze sprookjes geloven?

Antwoord: Naar ik hoop doelt u hiermee niet op mijn betoog. Wat de rest betreft zou ik willen opmerken dat de mens altijd in sprookjes gelooft en heeft geloofd. Niet alleen maar in sprookjes over het laatste oordeel. Ik zal u de andere sprookjes niet allen opsommen, maar enkele voorbeelden geven: "Christendom is altijd goed". "Nederland is een democratie". "De vrijheid kan slechts met geweld verdedigd worden". "Macht is het begin van rechtvaardigheid". Dergelijke sprookjes worden op uw wereld voortdurend geloofd en, wat meer is, ook onophoudelijk verkondigd. Vraagt u mij dan nog of er nog veel mensen zijn die aan dergelijke sprookjes geloven? Natuurlijk geloven vele mensen daarin. De mens gelooft altijd weer in elk sprookje dat hem het recht schijnt te geven zich de meerdere van anderen te achten. De mens gelooft altijd weer aan een sprookje, wanneer het hem kan verlossen van zijn eigen gevoelens van schuld en aansprakelijkheid. Een mens gelooft aan elk sprookje dat hem inhoud schijnt te geven aan een bestaan, dat anders leeg is. Hebt u zelf die sprookjes nooit geloofd en verteld?

Laat ons het liever anders stellen: De mens is een wezen dat zozeer door zijn gedachtewereld, zijn innerlijke voorstellingen, beheerst wordt, dat het hem vaak moeilijker is een enkele waarheid als zodanig te aanvaarden, dan om vele mythen als onomstotelijke waarheid te aanvaarden. Ik hoop echter dat u dit niet als een veroordeling van de mensheid zult beschouwen. Want de ervaring heeft mij geleerd, dat het eerst door de droom is, dat je als mens ook leert om te leven.

De conclusie van alles wat ik gezegd heb is volgens mij dat je eerst zult moeten leren de betrekkelijkheid van je eigen denken, leven en geloven zult moeten aanvaarden en zult moeten beseffen dat je de droombeelden nooit geheel waar zult kunnen maken waardoor je je in het verleden misschien hebt laten drijven.

Ik dacht u hiermee stof tot overdenking gegeven te hebben en u duidelijk te hebben gemaakt waarom voor mij het laatste oordeel slechts een van de vele mythen is, die volkomen verkeerd begrepen, de mens vaak brengen tot een geheel verkeerde houding tegenover zichzelf en zijn naasten, terwijl men tot stellingen komt die, gezien in het licht van wetten als die van oorzaak en gevolg, onaanvaardbaar zijn.

Ik beëindig mijn onderwerp in de hoop dat het gesprokene u mogelijk een nieuw inzicht in uzelf en de wereld kan geven. En zo u meent het geheel met mij eens te zijn, zou ik u willen verzoeken: Probeer mijn stellingen en betoog eerst eens te bestrijden. Want eerst wanneer je getracht hebt een bepaald argument te ontzenuwen, weet je goed wat het voor jou en volgens jouw begrippen betekent.

Ik dank u voor uw aandacht. Goedenavond.

Goedenavond, vrienden.

SYMBOLIEK VAN DE LEVENSBLOOM

Ook in dit tweede deel kunt u zelf een onderwerp stellen.

Reactie: Kunt in het kort iets zeggen over de symboliek van de levensboom?

Antwoord: Alleen zeer summier natuurlijk. Maar ik zal het doen.

De boom als beeld van het leven is een zeer oude voorstelling die door de kabbalisten verder is ontwikkeld, waarbij zij zich baseerden op hetgeen omtrent de boom des levens in Genesis vermeld staat. In een schema drukt men de relatie uit tussen de mens op aarde en lagere gebieden met God. Het is een gang waarbij je verschillende paden kunt gaan. Deze paden worden gemeenlijk onderscheiden als behorende tot een drietal verschillende hoofdwegen van ontwikkeling. Waarbij men echter niet uit het oog mag verliezen dat ook die drie hoofdwegen door verschillende paden onderling verbonden zijn. Wij kennen een richting van ontwikkeling die men de weg van het verstand zou kunnen noemen, dan is er een weg die men het pad van de mystiek kan noemen, terwijl tussen deze beiden een middelweg loopt, die je de weg van de Christus, de weg van de liefde zou moeten noemen.

Op elke weg passeer je punten die met letters worden aangegeven. Deze letters staan mede voor bepaalde entiteiten. Elke entiteit op zich vormt een soort inwijding en vormt zo een van de paden der bewustwording op zich. Men stelt zich voor, dat de levensweg ergens in de chaos begint. Vandaar komt men tot het begin van leven. Vanaf dit ogenblik heeft de mens steeds weer een bepaalde geestelijke invloed als leraar (leerling? Red.). Met de verkregen kennis begeeft hij zich vervolgens op weg en komt tot ervaring. Zo bereikt hij het volgende rustpunt in de boom, een entiteit die vergeleken kan worden met bv. een aartsengel. Bij deze zal hij weer enige tijd vertoeven en nieuwe lering verkrijgen. Het geheel eindigt dan bij de kroon, Kether, die staat voor iets wat wij de uiterlijke verschijningsvorm van God zouden kunnen noemen.

De levensboom wordt vaak gebruikt om bepaalde wegen, mogelijkheden en bereikingen van de bewustwording weer te geven. Zij kan echter ook gebruikt worden voor bepaalde systemen van wicelarij. Kentekenend voor de voorstelling is echter, dat zij een beeld geeft van een hiërarchische opbouw van alle leven en zijn. Gebruik in verband met de mens betekent echter dat de mens behoort tot en bepaalde wegen gaat die behoren tot een bepaalde hiërarchie, bewustwording vindt volgens de normen en mogelijkheden van het door hem bereikte deel van die hiërarchie. De wegen die de mensen kunnen gaan, divergeren op het ogenblik dat men de chaos verlaat. Daarna volgt een parallelontwikkeling met verschillende mogelijkheden, terwijl de laatste fase van elke weg weer een convergeren van de paden der bewustwording laat zien, zodat allen uiteindelijk terechtkomen bij de laatste kracht, waarin zij lering ontvangen zullen. Dit is dus het beeld van God, waarin men 'de hemelen' leert betreden.

Met deze omschrijving zeg ik gelijktijdig te veel en te weinig. Een wijsgeer heeft eens gezegd: De boom des levens wortelt in de vergetelheid en reikt tot de absolute vorming. Een variant op het meer gangbare: zij wortelt in de aarde en reikt tot God. Maar een variant die voor mij kenmerkender is: Er is het niet-zijn en het niet-weten. Vandaar voeren verschillende wegen tot het absolute zijn en het absolute weten. De middenweg wordt hierbij vaak de messiaanse weg genoemd. Dit is wat men noemt de hoofdstam voor de mensheid. Want, zo zegt men, het denken en het weten - het verstand - zal voor de mens op een gegeven ogenblik niet voldoende zijn om te komen tot een directe ervaring der godheid. Daarom, zo zegt men, moet je andere waarden - engelen - tijdelijk in de plaats stellen van de werkelijke godheid. Alleen dan kun je verstandelijk blijven voortgaan. Wanneer je mystiek werkt is het zo dat alleen je conceptievermogen bepalend is voor hetgeen nog mystiek bewust beleefbaar zal zijn. Ook hier blijf je dus lange tijd beperkt tot jezelf.

Liefde, aanvaarding, zo stelt men, is een emotie en een begrip dat op elk punt en op elk niveau volledig ervaarbaar is, daar het voortkomt uit hetgeen wij algehele harmonie plegen te noemen. Zo is de middenweg of messiaanse weg er een, waarop de mens op elk ogenblik zowel de chaos als het geheel van de geopenbaarde godheid als een eenheid zal kunnen beleven.

Er zijn natuurlijk ook mensen die er wat anders over denken. Eén daarvan formuleert zijn denken als volgt: De eeuwigheid droomt en dit zijn de vormen die wij zien. Maar onder het vlees van de dromen gaat het geraamte van de werkelijkheid schuil. Dit geraamte van werkelijkheid is de boom des levens, waardoor onze dromen vorm en zin krijgen en uiteindelijk tot besef van de werkelijkheid voeren. Ook dit is in zich niet onjuist. Een groot deel van hetgeen wij beleven, menen te weten en denken, is niet geheel waar. Het is een idee, niet een feit en zekere geen onomstotelijk feit. Wij leven dus in onze denkbeelden, maar zijn gelijktijdig toch gebonden aan de wetten, machten en krachten, die de regerende godheid gesteld zou hebben. Deze machten, krachten en de daaruit voortkomende wetten zijn volgens deze zienswijze dan de verschillende paden van de boom des levens.

Ofschoon ik ben uitgegaan van de meest gangbare en zeer schematische voorstelling van de boom des levens, zijn er vele andere voorstellingen van de boom des levens, evenals vele vergelijkbare schema's die echter op een geheel andere wijze uitgewerkt zijn. Opvallend is echter bij al deze schema's en tekeningen dat de boom, zo meer naturalistisch weergegeven, een zeer uitgebreid wortelsysteem kent. Steeds weer blijkt men zeer nauwkeurig de wortels uit te werken als een soort horizontaal vlak, waarin het zijn zich voedt met het niet zijnde. De stam kent in alle gevallen een recht stuk zonder vertakkingen. Het is alsof men duidelijk wil maken dat er in alle leven een periode is, waarin men rechtlijnig wordt voortgedreven zonder mogelijkheid tot afwijken, geheel gebonden aan de in het ik bestaande bewustwordingsnoodzaak. Men spreekt wel over een vastgelegde cirkelgang van de ziel, die gaat tot het punt waarop in de voorstelling van de boom takken en bladeren worden aangeduid. Dit betekent dat het bewustzijn eerst nadat het een bepaald peil bereikt heeft, in staat zal zijn desgewenst zijwegen in te slaan.

Wanneer wij falen, zo zegt een wijsgeer, zullen wij niet falen in het bereiken van het menselijke besef. Want indien wij dit niet bereiken, zouden wij niet binnen de boom des levens kunnen bestaan en niet voor ons bewustzijn gebonden zijn aan deze eeuwige waarheid. Maar, zo laat hij er dan netjes op volgen, onze werkelijke bestemming is de top van de boom. Wij echter kiezen voor datgene wat ons het meest aangenaam en schaduwrijk lijkt. Zo gaan wij verder in takken die de hemel niet bereiken. En als de sappen van de boom, de zielen, het blad bereiken, verwasemen zij.

Terwijl het blad verdort, gaat het besef op in het niet, om neer te slaan en opnieuw zijn weg te beginnen bij de wortel. Zijn stelling loopt deels parallel met de stelling dat de ziel slechts deels bewust haar ontwikkeling doormaakt, maar op een punt niet verder kan of wil gaan en zo de krachten die haar verder kunnen sturen terzijde zal stellen. Vanaf dit punt dooft het bewustzijn uit en zal de ziel zonder dit te beseffen haar cirkelgang verder volbrengen, tot zij weer op haar eigen niveau is. Daar zal zij weer denken en beseffen, maar zich niet meer kunnen handhaven, zodat zij terug moet keren naar de chaos om daar opnieuw haar tocht naar de hoogste bewustwording te beginnen. Een Rosenkruisersidee.

Zoals u ziet vindt men allerhande zaken terug in dit symbool van de levensboom. Er zijn echter heel wat afwijkende tekeningen hiervan te vinden. Zo zijn er enkele, die naar ik meen, van rond 1620 stammen en opgenomen zijn in een zeer vroege Parijse editie over occultisme. Hierin zie je de levensboom wel ongeveer als normaal getekend, maar elk blad is van een afzonderlijke naam voorzien. De bijbehorende tekst maakt duidelijk dat God weliswaar de Schepper is, maar dat in de schepping vele krachten zijn. Men spreekt hier over stedehouders Gods. De eeuwigheid wordt hier dus ingedeeld in een grote reeks van engelen, aartsengelen, tronen en heerschappijen. Elk daarvan heeft een eigen naam, een eigen plaats op de boom der bewustwording en eigen bevoegdheden in de schepping.

In dit geval wordt de levensboom dus niet gebruikt om, zoals meestal geschiedt, een beeld te geven van de ontwikkeling van de mens, maar eerder om een beeld te geven van de opbouw en samenstelling van de kosmos. Mogelijk meent u dat dit toch wel een geheel afwijkende denkwijze ten grondslag heeft. In wezen is de basis echter gelijk aan die van de meer conventionele voorstellingen van de levensboom.

Volgens de leerstellingen van de kabbala moeten wij doordringen in de betekenis van het leven en zo alle aspecten van het leven erkennende, de waarheid dienen, en zo verdergaande tot wij de absolute bereiking en erkenning van alle machten der hemelse hiërarchieën bereiken. Dat de indeling belangrijk is voor elke kabbalist, is begrijpelijk, wanneer men zich realiseert, dat "the garden of pomegranates", de basis van de denkwijzen vormt die binnen de kabbala bestaan. In dit werk tracht de schrijver o.m. een inzicht te geven in een geheel hiërarchische opbouw van de kosmos. Aan het gehele systeem van denken en werken van de kabbala ligt deze indeling ten grondslag, terwijl ook het wezen en de betekenis van alle gebruikte symbolen door deze indeling mede bepaald wordt. En onder de symbolen is de boom des levens nu eenmaal een van de meer bekende.

De eerste boom des levens waarvan de oorsprong geheel bekend is, blijkt reeds rond 1190 getekend te zijn, terwijl oudere voorstellingen, waarvan de bron niet bekend is, eveneens in grote getale voor schijnen te komen. Veel grote joodse mystici en magiërs, waaronder de legendarische rabbi Löw genoemd wordt naast Jacobson, een bekend magiër van de Hamburgse school, schijnen een eigen versie van de levensboom als uitgangspunt gebruikt te hebben voor een groot deel van hun bespiegelingen en onderrichtingen. Het lijkt mij dus onhoudbaar, wanneer men de boom des levens wil beschouwen als een afzonderlijk systeem, of een symbool met beperkte betekenis. Het is kennelijk een weergave die een registratie mogelijk maakt van vele afwijkende systemen van werken en denken.

Zoeken wij verder in de historie dan blijkt het denkbeeld van een boom als kosmisch symbool heel oud te zijn. Zelfs wanneer wij teruggaan tot het begin van het godsdienstige werken en denken van de mens, zo horen wij reeds over een boom, waarin het nest zou hangen van de vogel die de wereld heeft uitgebreed. Elders horen wij over de eerste boom die op de wereld stond en waaraan als vruchten de eerste man en later de eerste vrouw en het eerste kind gegroeid zouden zijn. Zelfs nu zien wij deze legenden nog weerspiegeld in sprookjes en de mythen van primitieve volkeren. Het is in ieder geval wel duidelijk dat de boom, zowel in de mythologie als bij de mystiek van de mens, altijd wel een rol heeft gespeeld. Begrijpelijk is dit wel: vooral voor de nog primitieve mensen was het groeiproces van de boom onvoorstelbaar. Uit een klein zaadje komt een heel grote boom, die maar blijft bestaan, terwijl mensen sterven. In de boom leven dieren en vogels, de boom draagt vruchten en schijnt haast onsterfelijk te zijn. Het is duidelijk dat de vroegste mensen dit verschijnsel met verwondering hebben gadeslagen. Het ongevaarlijke, geruisloze groeiproces van deze zeer groot wordende planten heeft hen kennelijk steeds weer gebiologeerd.

Welk boek van oude mystici u ook opslaat, steeds weer zal er wel ergens een boom een rol spelen. Wanneer u te maken hebt met de grote inwijdigsverhalen, waarop de latere godsdiensten zijn gebaseerd, zo komt er steeds weer een boom bij te pas, zoals de boabboom van de Boeddha. En vergeet niet dat ook het kruis wel eens een boom wordt genoemd, waarbij het kruis wordt voorgesteld als staande in de rots, zich uitspreidende over de gehele aarde, maar reikende tot in de hemel. Overal vinden wij dit symbool terug. Dat de kabbalisten juist dit symbool kozen, om hiermede hun visie op Al en leven vast te leggen, is dan ook niet bepaald verwonderlijk.

Het symbool zowel als de leer van de kabbala blijkt uit het oosten naar Europa gekomen te zijn. De geschriften die de basisvormen van het huidige kabbalisme, blijken voort te komen uit bronnen die door de Moorse invallen in Spanje terecht kwamen. Men beweert overigens, dat een van de voornaamste kabbalisten rond het jaar 1000 enige tijd in de buurt van het huidige Alcázar gewoond zou hebben en als voorspeller zeer geëerd was.

Zoeken wij hun oorsprong verder na, zo blijkt, dat de meeste van deze kabbalisten lange tijd in Noord-Afrika onder Arabisch gezag hebben geleefd, terwijl vele van hen relaties onderhielden met o.m. Egypte. In Egypte komen eveneens bepaalde inwijdingsverhalen voor, waarbij een boom, vaak ook nog in verband gebracht met Isis, de moeder der natuur, een rol speelt. In de oudheid blijkt steeds weer het beeld van een boom op te duiken in verband met onbegrepen krachten van de natuur. Volgens mij zijn de eerste versies van iets, wat op de levensboom lijkt, niets anders dan een pogen van de mens de krachten en geheimzinnige werkingen van de natuur weer te geven op een wijze waardoor het hem gelukken zal daarin enige samenhang en regel te brengen.

Naarmate de mensen verder gaan de verschillende facetten die zij in de natuur - en dus in God - ontdekken, te benoemen en daarvan hemelwezens te maken, ontstaat als vanzelf een compleet pantheon. Ik meen dat dit door vroege kabbalisten van de z.g. heidenen is overgenomen met dien verstande dat men niet meer spreekt van goden, maar van boodschappers, krachten, engelen enz. Deze krachten hebben invloed op de mens, zo stelt men. Niet allen gelijkelijk en niet alle krachten zijn van een gelijke grootte. Men trekt dus een paar lijnen om verbanden aan te geven en voor je het weet heb je iets wat sterk lijkt op de schematische levensboomvoorstelling, die men ook nu nog hanteert. Vandaar tot het denkbeeld, dat de lijnen paden zijn, langs welke de mens moet gaan om de geheimen en de zin van het leven te ontdekken, is dan nog maar een enkele stap.

Want de mens heeft zich altijd afgevraagd: vanwaar kom ik en waar moet ik naar toe? Het leven is voor de mens steeds meer een streven, een gang in een bepaalde richting. De mens kent de richting, waarin hij zich denkt te bewegen echter niet geheel en tracht deze nu aan de hand van een goddelijk schema vast te stellen door relaties tussen zich en bepaalde heersende krachten in de kosmos te stellen of te veronderstellen. Men redeneert ongeveer als volgt: Wij hebben bepaalde ervaringen opgedaan. Deze zijn te zien als behorende tot de invloedssfeer van een bepaalde hemelkracht. Dan is deze kracht de leermeester die wij verlaten hebben, maar tevens de aanduiding van de capaciteit die wij bezitten. Dat wij dan verder dienen te gaan in een bepaalde richting, is voor de mysticus zonder meer duidelijk. Wij hebben bepaalde leringen ontvangen, ervaringen opgedaan. Nu moeten wij voor onszelf hieruit bewust conclusies trekken, tot wij in harmonie kunnen komen met een volgende heerser uit de kosmos, die dan weer ons beleven en leven zal gaan bepalen en onze volgende leermeester zal zijn. Steeds weer, zo stelt men, reizen wij tussen twee gebieden, waarin de goddelijke macht geheel kenbaar wordt en aan den lijve ervaren wordt. Daarom is het voor ons belangrijk te weten wat achter ons ligt, want alleen zo kunnen wij ons voorbereiden op datgene wat voor ons ligt en is het mogelijk bewust te kiezen en te beseffen waar wij naar toe gaan.

Volgens mij is het een vraag die elke mens zich te eniger tijd wel zal stellen: Waar kom ik vandaan, waar ga ik naar toe, wat zijn mijn mogelijkheden in de toekomst. Er komt steeds weer een ogenblik, dat je voor een antwoord op deze vragen geen genoegen meer neemt met kennelijk onnauwkeurige antwoorden als de rode kool en de grafheuvel. Je wilt meer weten, meer beseffen. Het eerste wat je dan gaat doen, is de dingen die je kent, opnieuw benoemen, daarna zul je gaan zoeken naar de samenhangen en eventueel ook naar de kosmische relaties die bestaan. Naar ik meen, maakt het voorgaande iets duidelijk omtrent de oorsprong van deze vorm van denken en symbolisch uitdrukken van het menselijke leven, streven en zijn geestelijke ontwikkeling.

In te gaan op het diepste wezen van de levensboom-symboliek is, zeker in dit kort verband, erg moeilijk. In feite hebben wij niet alleen maar te maken met de door mij geschetste drie parallellen. Er zijn vele andere mogelijkheden en een daarvan is te stellen: Ik zelf ben de boom des levens, in mij zijn al deze krachten, wegen en mogelijkheden vertegenwoordigd. Aanvaard ik dit, dan moet ik ook stellen dat in mij drie verschillende wegen, richtingen van leven bestaan, die in mij echter harmonisch moeten zijn, wil voor mij een werkelijke en evenwichtige ontwikkeling mogelijk zijn. Het is duidelijk dat in dit geval de symboliek niet alleen maar slaat op het geestelijke deel van de mens, maar ook in verband met zijn lichaam moet worden gezien.

Er bestaat dan ook een voorstelling van de levensboom die uit de Levant stamt en later ten dele door een christelijke alchemist-kabbalist wordt gehanteerd, om de christelijke achtergronden van zijn denken en geloven duidelijk te maken, inbegrepen het feit dat zijn magie en genezende werkingen dus niet van de duivel kunnen stammen. Hier worden relaties gesteld tussen de bekende organen en de krachten van de levensboom - dit in tegenstelling met de meer populaire opvatting, dat er een relatie tussen organen - zover in dit tijd bekend - en planeten bestaat.

Wonderlijk genoeg wordt het hart in deze voorstelling tevens met de naam Messiah aangeduid. Wonderlijk, omdat zelfs nu nog het hart wordt gezien als de werkelijke stuwkracht van het menselijke leven en tevens als de zetel van de liefde wordt beschouwd - althans in Westerse landen. Je zou dus kunnen zeggen, dat Messiah als kosmische kracht in deze tekening gelijktijdig de stuwkracht is die ons doet leven en het vermogen tot liefhebben en begrijpen. Een op zich zeker niet dwaas beeld. Vreemder doet het aan dat in een variant op deze eerste kaart de gal wordt genoemd als orgaan, vallende onder een van de eerste meesters op het verstandelijke pad. Soms ben ik geneigd zelfs dit aanvaardbaar te vinden, omdat bepaalde mensen die geheel verstandelijk leven, nogal eens de neiging hebben wat zwartgallig te zijn. Maar ja, dit is niet altijd, doch slechts soms het geval. Op dezelfde manier wordt de plaats van de pijnappelklier aangeduid als plaats in het lichaam, bijzonder beheerst door een meester van het mystieke pad. Toch meen ik dat men in die dagen omtrent het bestaan, laat staan de werkingen van de pijnappelklier, maar heel weinig geweten kan hebben.

Het menselijke lichaam is in deze versie dus een soort kosmos, een soort levende weergave van de levensboom, waarin de verschillende stations van bewustwording ook stoffelijk hun uitdrukking vinden. Opvallend is dat men meerdere malen ook stelt, dat een mens die tot een bepaald punt van bewustwording is gekomen, geregeerd wordt in zijn stoffelijk gedrag door het orgaan, vallende onder zijn ogenblikkelijke meester, terwijl hij over alle delen van het lichaam, die behoren tot paden en meesters, die hij reeds heeft doorgemaakt, door hem bewust beheerst kunnen worden. Vele opvattingen waarbij lichamelijke functies en geestelijke ontwikkeling als twee zijden van dezelfde medaille worden beschouwd, doen mij overigens niet zo heel dwaas of eenzijdig aan: spreekt men in uw dagen ook niet over "thalamisch denken"? Opvallend is slechts, dat denkers die honderden, ja, duizend en meer jaren geleden leefden, dergelijke denkbeelden hebben gekend. Altijd weer valt mij echter in de eerste plaats op, dat een levensboom kennelijk een poging omvat om het menselijk bestel en de geestelijke ontwikkeling, ja, de gehele kosmos op overzichtelijke wijze en volgens een bepaald schema van ordening en belangrijkheid weer te geven.

Of ik die levensboom een heel belangrijk symbool acht? Zeker niet belangrijker dan elk ander symbool. Want het symbool is een voorstelling, een schema, waardoor je kunt gaan denken. Dit geldt voor elk symbool. De belangrijkheid ervan wordt voor mij door de beschouwer ervan bepaald, niet door de voorstelling zelf. Maar omdat de levensboom zoveel verschillende mogelijkheden van denken en realiseren in zich bergt, lijkt zij mij voor velen een bijzonder bruikbaar symbool, waarin naargelang de beschouwer de gehele kosmos, de wereld, de complexe relatie mens-kosmos, of een bewustwordingsweg wordt weergegeven. Kortom, mij persoonlijk schijnt het toe dat met het symbool van de levensboom meer mensen iets verder zullen kunnen komen in besef en innerlijke ontwikkeling, dan door middel van een beschouwen van de meeste andere symbolen. Het is een schema dat als leidsnoer kan dienen voor zowel een reis door jezelf en je innerlijk, als voor een reis door de kosmos. Ik meen dan ook dat het een belangrijke en voor velen zeer bruikbare voorstelling genoemd mag worden, die wel niet de gehele kosmische waarheid weergeeft of omvat, maar de mens wel vele mogelijkheden biedt dichterbij de werkelijkheid van eigen leven en de kosmos door te dringen.

Ik zou liever niet in willen gaan op de verschillende paden, krachten, of de wegen afzonderlijk, daar het mij aan tijd ontbreekt om dit ook maar enigszins duidelijk en overzichtelijk te doen. Toch hoop ik u hiermee een populair, maar voor uw doeleinden voldoende beeld gegeven te hebben van de levensboom, haar mogelijke origine en betekenissen. Is dit voldoende?

Vraag: Dit symbool was toch ook reeds bekend in de oude Germaanse mythologie?
Bonifatius hakte toch zo een boom om?

Antwoord: Dat was geen levensboom, maar een heilige eik. De druïden kwamen bijeen in heilige wouden en vereerden hun goden symbolisch door eerbewijzen aan bomen. In de heiligdommen vond men steeds eiken die als bijzonder heilig werden beschouwd en waaraan men vaak ook wonderlijke macht toeschreef. Nogmaals: de eik was zeker geen levensboom in de zin van het door ons besproken symbool. Zij stond in het denken van de mensen en de eredienst echter wel vaak voor de levende krachten van de natuur, de goden en de mensen. In deze tijd leidt men het woord druïde wel af van het stamwoord 'drus', dat eik betekende in de Keltische taal. Een druïde zou dus een eikenman zijn. Ik acht dit overigens geen juiste afleiding, maar dit valt buiten ons onderwerp. Bonifatius hakte dus een heilige boom om, om zo de afgoderij van de mensen te beteugelen. De boom had niets te maken met de levensboom van de kabbalisten, laat staan met een leer en gedachtegang die met de kabbalistische overeenkwam.

Overigens waren de druïden zoonanbidders. De zon was voor hen het kenbare symbool van de hoogste godheid en deze godheid bezielde alle andere godheden. Achter hun veelgodendom ging dus een soort monotheïsme schuil, maar allerlei functies en werkingen werden aan afzonderlijke natuurgoden toegeschreven. Ook de druïdische godenwereld kende strakke samenhangen en hiërarchische verbanden. In zoverre zou enige overeenkomst met het kabbalistische denken misschien aannemelijk gemaakt kunnen worden. Het is zeker dat het denken en de leringen van de druïden voor het merendeel van de Germaanse godsdienstvormen aansprakelijk is, terwijl eveneens kan worden aangetoond, dat de grondstellingen die wij bij de druïden aantreffen, over een groot deel van de wereld verbreid zijn geweest en dus zeker niet beperkt waren tot Europa of zelfs tot Bretagne, Schotland en Ierland.

Er wordt wel verondersteld dat de druïdische leer verbreid werd tijdens de trektochten van de Kelten die dan een slavenvolk van Atlantis geweest zouden zijn. Dit zou dan tevens verklaren waarom soortgelijke stellingen, gebruiken, offermethoden en methoden van augurie ook aan de andere zijde van de Atlantische Oceaan, o.m. in delen van Zuid-Amerika en Mexico worden aangetroffen - althans overblijfselen daarvan. Ik ben geen filoloog, maar meen toch te mogen veronderstellen dat een taalstudie bepaalde overeenkomsten in woord en gebruik van woorden en begrippen aan kan tonen waardoor een gemeenschappelijke bron dient te worden verondersteld. Dit is vooral rond het Middellandse Zeegebied het geval en strookt dus met hetgeen beweerd wordt omtrent de trektocht van de slavenvolkeren van Atlantis.

Ik heb helaas geen tijd meer om nog op een volgend onderwerp in te gaan, maar zou het volgende nogmaals duidelijk willen stellen: De betekenis van een symbool, een symbolische voorstelling, is altijd gelegen in datgene wat het in mij wekt. Wanneer ik een kruis gebruik om bv. een duivel uit te drijven, is het mijn geloof, hetgeen het kruis in mij wekt, de innerlijke betekenis die het voor mij heeft, welke werkzaam is. Niet dus het symbool op zich. Symbolen drukken slechts waarden uit die in ons leven. Hun kracht ontleen zij niet aan hun uiterlijk bestaan, maar aan de kracht, die zij in ons wekken.

(verkort)

Goedenavond.

26 mei 1972